

Н. П. Дубовенко

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна,
асп. каф. теорії культури і філософії науки

ФЕНОМЕН ТІЛЕСНОСТІ ТА ЇЇ СОЦІОКУЛЬТУРНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЯПОНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Людська тілесність як соціально-філософська проблема постійно приваблювала цікавість: як тілесні сили розкриваються в житті та соціальному бутті людини, якими є взаємозв'язки тіла, душі та духу та чи є межі їх розвитку. Феномен тілесності та її соціокультурні репрезентації в українській та японській культурі в достатній мірі нова та малодосліджена тема. Технократичні проблеми, зокрема Чорнобиль на Фукусіма, тільки підкреслюють неможливість нехтування проблематикою тілесності та її трансформацій.

Ключові слова: тілесність, філософія тілесності, репрезентація тіла, абстракція тіла, тіло-об'єкт, тіло-суб'єкт, естетизація тіла.

Н.П. Дубовенко

ФЕНОМЕН ТЕЛЕСНОСТИ И ЕЕ СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ В УКРАИНСКОЙ И ЯПОНСКОЙ КУЛЬТУРЕ

Человеческая телесность как социально-философская проблема постоянно привлекала интерес: как телесные силы раскрываются в жизни и в социальном бытии человека, какой есть взаимосвязь тела, души и духа и есть ли границы их развития. Феномен телесности и ее социокультурные репрезентации в украинской и японской культуре в достаточной мере новая и малоисследованная тема. Технократические проблемы, такие как Чернобыль и Фукусима, только подчеркивают невозможность пренебрежения проблематикой телесности и ее трансформаций.

Ключевые слова: телесность, философия телесности, репрезентация тела, абстракция тела, тело-объект, тело-субъект, эстетизация тела.

N. P. Dubovenko

THE PHYSICALITY PHENOMENA AND ITS SOCIOCULTURAL REPRESENTATIONS IN UKRAINIAN AND JAPANESE CULTURES

Human physicality as a socio-philosophical problem always attracted an interest: how exactly physical powers act in life and in social existence of a person, which is a bound between body, soul and spirit and are there any limits of their progress. The physicality phenomena and its sociocultural representations in Ukrainian and Japanese cultures is in fact a new and undeveloped theme. The technocratic problems such as Chernobyl and Fucushima only point us to the fact, that we cannot neglect the problematic of physicality and its transformations.

Keywords: physicality, philosophy of the physicality, body's representation (representation of a body), abstraction of a body, object-body, subject-body, body's esthetisation.

Постановка проблеми: проблемою нашої статті є виявлення феномену тілесності та його соціокультурні репрезентації в українській та японській культурі.

Аналіз публікацій: основою для нашого дослідження стали роботи, присвячені проблемам тіла, які належали Мерло-Понті, Нансі, Ле Гоффу, В. Подорозі, С. Хоружому, Р. Маслоу, Н. Маньковській, в них тілесність розглядається в тому числі і як елемент культури. Окрім цього, нами було використані і деякі інші джерела, такі як стаття І.В. Мухіна «Тело в танце: эстетическая выразительность», праця М. Фельденкрайза «Осознавание через движение» та С. Ягупової «Этюд о теле человеческого» тощо. Саме в

цих працях були закладені основи проблематики тілесності, в тому числі і питання щодо української та японської репрезентації тіла.

Мета: проаналізувати феномен тілесності в сучасній культурі України та Японії, значення та значимість тілесності в українській та японській національно-культурних картинах світу, а також дослідити різноманітні соціокультурні і художні репрезентації тілесності.

Завдання: розглянути феномен тілесності в українській та японській національно-культурних картинах світу, осмислити його зміст та репрезентації, віднайти моменти зближення цих двох культур в плані тілесної природи та філософії тілесності, а також дослідити різноманітні соціокультурні і художні репрезентації тілесності.

Основний матеріал: тілесні атрибути та метафори займають домінуюче значення в житті людини. Сучасна людина, не вмючи уявити собі тілесно неосяжне – прирівнює поняття тілесності до явищ нематеріальних, духовних. Так, ще в античній натурфілософії усвідомлюється невідривність духу від тіла, формуються теоретичні започаткування онтології людини. Принципи «рівноваги», «гармонії» характерні для всього давньогрецького філософського бачення Всесвіту, людини, людського тіла. Однак, в сучасному світі «чистої» тілесності не існує. Тілесне воплотіння людини відбувається не в світі як такому, а в соціо-культурному існуванні. Людині перш за все дані лише частини тіла, які вона повинна перетворити в цілісність. Тобто, навіть якщо чуже тіло завжди є для кожного предметом зовнішнього бачення, то власне тіло ніколи таким не може стати, а ні предметом внутрішнього, а ні зовнішнього бачення.

«Оно, – как заметил И.Г.Фихте, – не есть предмет внутреннего созерцания, так как нет внутреннего общего чувства всего тела, а только частей его, например, при боли; оно не есть и предмет внешнего созерцания: мы не видим себя целиком, а только части своего тела (разве только в зеркале, но там мы видим не наше тело, а только его образ, и как такой образ мы его мыслим только потому, что мы уже знаем, что имеем тело)» [7, с.692].

Культурологічно-філософський аналіз проблеми людської тілесності особливо актуалізується в наш час в силу антропологічного повороту в сучасній філософії, розвитку науки та техніки, негативного впливу науково-технічної революції на суттєві сили людини, його фізичний, духовний та психічний розвиток, що стає реальною загрозою життю людини в штучному, безприродному технічному світі, в техносфері, яка несумісна з буттям людини як природної, тілесної істоти, несумісна з небезпечними експериментами над людиною (генна інженерія, клонування, пластична хірургія тощо).

Філософія відкриває надра і душі, і тіла, однак, в опозиції душа-тіло філософи часто загострювали ситуацію, доводячи до крайнощів дане протиставлення. Разом з цим такий підхід вмщував в собі глибокий соціально-філософський зміст. Абстракція тіла допомагає і зараз долати стереотипне відношення до тіла як до приватної власності. Адже тіло може, так сказати, «зникати». И цей факт ми фіксуємо як раз в понятті тілесності. Тілесне та духовне протягом історії поєднуються один з одним. Різні культурні традиції щодо поняття тілесності також взаємопов'язані, вони замінюють одна одну вже не перше століття.

В сучасній науці нові відкриття тіла в різноманітних галузях теоретичного знання ведуть його до розкладу на багато складових. З'являється проблема філософського осмислення багатьох різних уявлень про тіло та приведення їх в цілісну систему.

Сьогодні необхідно не тільки диференціювання та аналізування тіла як об'єкта та тіла як суб'єкта, а потрібен інтегративний аналіз сукупності різних його станів, якостей, характеристик, вмінь, поєднаних в поняття тілесності.

Сучасні дослідження людського тіла в філософії та культурології спіткнулось з неможливістю розглянення не тільки людини, але і людського тіла без його духовності, свідомості, мислення, розуму та пам'яті, тобто без оточуючої його культури. Тілесність не може бути відрефлектована засобами традиційних філософських категорій, розроблених в

класичних парадигмах людини. Виникає проблема усвідомлення тілесності як особливого типу цілісності людини, цілісності, яка має особливе самоіснування та просторові виміри.

Власне кажучи, концепція людської тілесності передбачає три типи її вираження. В першому тілесність виступає як властивість, занурена в простір індивідуального життя, в другому – в простір міжлюдських відносин і в простір буття інших людей, та в третьому – як властивість, занурена в культурно-історичний простір буття.

З точки зору досвіду осмислення тілесності можна виділити декілька позицій її розгляду: організм, так як він розглядається в медичній науковій практиці; тіло, як предмет розгляду антропології, культурології, психології, соціології, філософії; плоть, як предмет богословського аналізу.

В проблемне поле сучасного культур-філософського аналізу тілесності увійшли питання про межі тілесності та людського тіла, діалектики внутрішнього та зовнішнього рівнів тілесності, свободи та детермінованості тілесної організації людини в різних типах культур.

Сучасна Японія впливає на культури країн усього світу, в свою чергу і на Україну.

Наприклад, з середини ХХ століття почали з'являтися нові альтернативні способи рефлексії тілесного, в тому числі й на території України. В їх основі – практика східних бойових мистецтв, яка знаходить свої паралелі в таких традиційних для європейської та української свідомості формах, як хореографія.

«Танцевать – это способность значить, порождать эстетическое значение, с позиции которого выражаемое событие присутствует в танце в своем телесном качестве. Видимо, в данной связи, не случаен факт того, что современный танцевальный театр крайне пристально относится к ритуальным действиям традиционных культур, вступая с ними в кросс-культурный диалог. Когда танцующее тело воплощает вещь, то такое воплощение не есть конструирование вещи. Структура тела сливается со структурой вещи посредством жеста. Выражение выстраивается вокруг самого жеста, а жест очерчивает абрис своего собственного значения, а не просто указывает на вещь, от него отличную. Таким образом, танец – это не средство объективного подобия и похожести, а буквальное выражение, буквальная манифестация единства тела и интенциональной сущности вещей. Для танца невозможно создать словаря, поскольку танцующее тело не принадлежит двум мирам: у тела один и только один мир – мир телесный. Тело в танце ничего не показывает, кроме себя. В танце тело самобытно, оно пребывает в собственной стихии, оно – у себя дома» [3].

Про вплив сучасної японської культури на українську можна говорити достатньо багато. Що ж стосується феномену тілесності, то неможливо не згадати про «моду на тіло», яка розпочинає своє існування саме в Японії, як репрезентація «альтернативного тіла» та поступово з'являється й в українській культурі та починає набирати обертів в своєму розвитку. Відбувається відмирання типової (для європейського розуміння тілесності) приторності та вичурності. В той час як Захід намагається перетворити людське тіло в витвір мистецтва, японці створюють нові пропорції, які змінюють саме тіло.

Неможливо не сказати декілька слів стосовно самої моди. Японія в даному випадку в сучасності впливає на весь світ. Вислів Р. Кавакубо: «Тело становится костюмом, костюм становится телом», стає одним із основних постулатів сучасного модел'єрського мистецтва, яке має розвиток й на території України. Демонструються нові ідеали, далекі від традиційних для європейської культури уявлень про прекрасне гармонійне тіло (з якого черпала свої ідеали Україна в минулому столітті). В їх основі лежать нові принципи, в центрі котрих – естетизація потворного, непропорційного, недосконалого тіла.

Взагалі, вплив японського розуміння тілесності та її репрезентацій на українську культуру не є вже таким невеликим, як може здатись на перший погляд. Із змінами в філософському бутті та репрезентації тілесності під впливом японської культури в свідомості українців відбувається так званий переворот, зміна образу дії, зміна образу

«себе», який ми маємо в собі. Це є не тільки зовнішні зміни, зміна стилю в одязі, в зачісці, в манері розмовляти. Мається на увазі зміна внутрішня – зміна не тільки образу себе, а й природи мотивації й мобілізації всіх частин тіла, які приймають участь в цій дії, в цих змінах [6]. Проблема полягає в тому, що людина, в цьому випадку, приймаючи деякі норми та правила життя іншого соціуму (японського), в деякій мірі втрачає своє духовне «Я» та викривлює тим самим поверхню, на якій суспільство зберігає найбільш важливі культурні коди. Іншими словами, людина, як духовне «Я», живе в тілі, а існувати має можливість лише за його межами. Тому вона починає боротьбу з ідентифікацією, тобто з духовним та фізичним тілом, яке сформувалося на лоні власної культури (української) та під впливом іншого типу мислення (японського). Репрезентації тілесності, на нашу думку, при цьому, можуть виражати боротьбу культурного тіла проти самого себе, тобто боротьбу за самоідентифікацію. Самоідентифікація при цьому виступає як власна відповідальність людини за прийняті зміни.

Можна сказати, що вже сьогодні формується такий тип тілесної культури, який пов'язаний з власним культивуванням себе, вибором себе та власних уподобань, виборів зміни себе та своєї тілесності. Велика частина сучасної української молоді знаходиться в вільному виборі себе та обирає, як ми вважаємо, замість європейського шляху розвитку – японській. Японська філософська думка з'являється в Україні через моду, художнє мистецтво, кінематограф та анімацію, бойові мистецтва, літературні твори, які мають велику популярність не тільки в Україні, але й в усьому світі.

При поглибленому дослідженні ми можемо помітити, що філософія тілесності сучасної України має багато схожих рис саме з японською традицією, а не з західно-європейською.

Україна, так само як і Японія, ніколи не знала ригористського відношення до тіла та до тілесного, яке існувало в Європі (яке бере початок з Середньовіччя). В художній творчості українські митці, так само як і японські, перетворюють навколишній світ в живопис, віддає йому на заміну своє тіло. В літературі, як і в театрі (особливо в сучасному), що в Україні, що в Японії важлива «увімкненість», тобто репрезентація тіла «в буквальному сенсі», того, що «уклоняется от метафоризации и сопротивляется интерпретации» [9, с.44].

В завершення можна сказати, що тілесність людини являється багатовимірною, цілісною інформаційною системою. Основним принципом цілісності людської тілесності є саме інформація, яка впливає на різні її рівні, при цьому допомагаючи підтримувати потрібну гармонію між внутрішніми та зовнішніми потоками інформації, допомагає розвивати здібності діалогу між «внутрішнім» та «зовнішнім» станом тіла. Знаки, символи, акти впливу на феномен тілесності українського суспільства з боку японської філософії, японського мистецтва, японської релігійної складової, поєднуються в єдину систему, образну структуру, яку ми, загалом, і вивчаємо в нашому дослідженні.

Висновки: Рефлексія культурних традицій Японії та України стає способом гармонізації людської тілесності за допомогою перекодування та переосмислення інформації, отриманої з культурного простору, оточуючого людину суспільства. На зміну репрезентацій тілесності впливає не тільки сама інформація, а й її емоційна значимість, її інтерпретація, індивідуальні смисли, які можуть бути різними для кожного. В сучасному світі розвиток людини стає можливим лише тоді, коли її можливості тілесного простору розширені, виходять за межі замкнутого кола (за межі власної держави, власної традиційної культури). Тоді, коли є можливість росту, обліку не лише своїх культурних цінностей та норм, але й культури Іншого (в нашому випадку – культури Японії). Цього потребує сучасна людина, яка активує індивідуальне світобачення, розширюючи його не тільки образами внутрішнього світу, але й зовнішнього, проявляє творчу активність та здатність приймати свої рішення самій. Так, як людина в XXI століття може сама обирати свій імідж, свій стиль, змінювати зовнішність, стать, гендерну роль, так само вона може й змінювати свою «внутрішню» тілесність, керуючись існуючими в світі культурними

традиціями. Репрезентації тілесності в сучасній Україні мають багато схожого з репрезентаціями тілесності Японії, і чи надовго затримається така ситуація ми можемо лише гадати. Але, маючи на увазі те, як популяризується японська культура у всьому світі, можемо сказати, що Україна йде в ногу з модними світовими тенденціями.

Перелік посилань

1. Ле Гофф, Ж., Трюон Н. История тела в средние века / Ж. Ле Гофф, Н. Трюон. – М.: Текст, 2008. – 189 с.
2. Маслов Р.В. Философия телесности человека / Р.В. Маслов // Материалы третьего Российского Философского конгресса (16-20 сентября 2002г.) В 3 т.: Т. 3. – Ростов н/Д., 2002. – 324 с.
3. Мухин И.В. Тело в танце: эстетическая выразительность / И. В. Мухин // Эстетика сегодня: состояние, перспективы. Материалы научной конференции. 20-21 октября 1999 г. Тезисы докладов и выступлений. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 1999. – С. 53-55.
4. Нанси Ж.-Л. Corpus /Ж.-Л. Нанси – М.: Ad Marginem, 1999. – С. 79-89.
5. Овчинников В. В. Ветка сакуры /В. В. Овчинников – М.: Молодая гвардия, 1971. – 224 с.
6. Фельденкрайз М. Осознавание через движение /М. Фельденкрайз – М., 2000. – С. 117-119.
7. Фихте И.Г. Факты сознания /И.Г. Фихте // Соч. в 2-х т.: Т.2. – СПб.: Мифрил, 1993. – 695с.
8. Хоружий С. С. Герменевтика телесности в духовных традициях и современных практиках себя / С. С. Хоружий // Психология телесности между душой и телом. – М.: АСТ, 2005. – С. 166 -192.
9. Энафф М. Маркиз де Сад: Изобретение тела либертена / М. Энафф. – СПб.: ИЦ «Гуманитарная Академия», 2005. – 448 с.
10. Ягупова С. Этюд о теле человеческом / С. Ягупова // Общее дело. – М., 1990. – С. 222 – 229.